
Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Κατάδικος (απόσπασμα)

Ο ΚΑΤΑΔΙΚΟΣ είναι ένα εκτεταμένο αφήγημα που γράφτηκε το 1919. Η υπόθεσή του τοποθετείται σε ένα αγροτικό χωριό της Κέρκυρας όπου ζουν ο Γιώργης Αράθυμος με την όμορφη γυναίκα του, τη Μαργαρίτα και τα δυο παιδιά τους, και ο Τουρκόγιαννος που δουλεύει ως υποταχτικός τους. Στη ζωή της οικογένειας μπαίνει ο Πέτρος Πέπονας, ένας γείτονας που αισθάνεται δυνατό έρωτα για τη Μαργαρίτα. Ο Τουρκόγιαννος που τρέφει ένα βαθύ και κρυφό αίσθημα για τη Μαργαρίτα («τη λατρεύει σαν Παναγία») έχει υποψιαστεί και παρακολουθεί το ζευγάρι προσπαθώντας να εμποδίσει την παρεκτροπή της Μαργαρίτας. Η παρουσία του Τουρκόγιαννου έχει γίνει ενοχλητική για τον Πέτρο και τη Μαργαρίτα: γι' αυτό τον διαβάλλουν στο Γιώργη, που διώχνει άγρια τον Τουρκόγιαννο από το σπίτι. Την άλλη μέρα ο Γιώργης βρέθηκε δολοφονημένος. Οι υποψίες έπεσαν στον Τουρκόγιαννο, που καταδικάστηκε σε ισόβια (Κατάδικος). Ο Πέτρος και η Μαργαρίτα παντρεύονται. Λίγο αργότερα ο Πέτρος συλλαμβάνεται για κάποιο αδίκημα και φυλακίζεται. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το 15ο και τελευταίο κεφάλαιο.

Ήταν απόγιομα κι είχε έρθει το χινόπωρο. Την αυλή της φυλακής έλουζε ο ήλιος στο βαθυγάλαζον ουρανό, όπου ανάλαφρα ανάλαφρα εταξίδευαν άσπρα διαβατάρικα σύννεφα. Κι οι κατάδικοι, συντροφιάς συντροφιάς, εκουβέντιαζαν μεταξύ τους, άλλοι όρθιοι, άλλοι καθισμένοι, άλλοι κάνοντας περίπατο. Μαζί τους δεν ήταν πλια ούτε ο Κάης, που 'χε λάβει τη χάρη του, ούτε ο αγιογράφος που μήνες πίσω είχε χτικιάσει, είχε μολύνει κι άλλους κατάδικους, κι είχε πεθάνει μονάχος μία νύχτα στο κελί του, ούτε ο κλέφτης που 'χε καταφέρει να φύγει από τη φυλακή κι είχε πάει να ζήσει με τα φυλαμένα χρήματά του. Κι από τους άλλους κάποιοι είχαν μετατεθεί σ' άλλες φυλακές, άλλοι ήταν ελεύτεροι, κι είχαν έρθει, αντίς, καινούρια πρόσωπα αυτές τες μέρες που το κακουργοδικείο πάλε εδούλευε, άλλοι για πολλά, άλλοι για λίγα χρόνια, ένας κιόλας για όλη του τη ζωή. Κι αυτήν την ώρα ο Τουρκόγιαννος ήταν μέσα στο κελί του κι είχε ξαπλωθεί στο σκληρό του κρεβάτι συλλογισμένος. Αυτός ξακολουθούσε πάντα το έργο του, μα η φυλακή τον είχε γεράσει. Τα κομμένα μαλλιά του και το ακατάστατο μουστάκι του είχαν ασπρίσει, οι πλάτες του είχαν σκεβρώσει περισσότερο, το μέτωπό του είχε ζαρώσει, μα η όψη του ήταν πάντα φαιδρή, κι ήσυχα τα γαληνά του κι αθώα μάτια.

Η σιδερένια πόρτα άνοιξε και μαζί μ' ένα φύλακα εμπήκε μέσα ο Πέτρος Πέπονας. Είχε δικαστεί αυτήν την ημέρα.

Εκοίταξε έναν έναν τους κατάδικους, σα να ξέταζε αν εγνώριζε κανέναν, και τους χαμογέλασε, ενώ ο φύλακας με τα βαριά κλειδιά του άνοιγε ένα μανταλωμένο κελί.

— Θα κοιμάσαι εδώ μέσα, του 'πε αδιάφορα· και οι άλλοι κατάδικοι εκατάλαβαν πως θα 'μενε λίγον καιρό μόνο στη φυλακή τους.

Ο επιζωήτης* τον εσίμωσε και του 'πε:

— Καλώς ήρθες· έλα μαζί μας και πες μας τι γίνεται στον έξω κόσμο.

Τρεις τέσσεροι άλλοι ήρθαν τότες σιωπηλοί σιμά τους κι έκαμαν κύκλο μπροστά του.

—Είναι αλήθεια, είπε κάποιος, πως άλλαξε η Κυβέρνηση, κι έχει σκοπό να δώσει πολλές χάρες;

— Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος· ήμουν έξι μήνες προφυλάκιση. Και βλέποντας πως εκατέβαζαν λυπημένοι το βλέφαρο, ξανάπε με ψυχοπόνια. Μα τ' άκουσα εκεί μέσα· είναι βέβαιο, λένε!

— Και θα καλυτερέψει και το φαγί, είπε ένας άλλος· αυτό που μας δίνουν τώρα μας αρρώστησε· ο διαφεντής* μας, λένε, το κλέφτει. Ήτανε βλέπεις κομματάρης του αλλουνού υπουργείου.

— Ωχ! είπε ένας άλλος· την τύχη μας την ξέρουμε. Από κακού σε χειρότερο!...

— Και πόσο θα μείνεις μαζί μας, ερώτησε τον Πέτρο ο επιζωήτης.

— Άλλους έξι μήνες, τ' αποκρίθηκε κοιτάζοντάς τον με καλοσύνη· η κατηγορία ήταν βαριά*, μα είχα καλούς μαρτύρους· όλο το χωριό μού πήρε το μέρος μα η δουλειά μου στοίχισε.

— Παιγνίδια! είπε με χλευασμό ο επιζωήτης.

— Εμένα, είπε ένας άλλος, τους μάρτυρες, που 'χα πλερωμένους, το δικαστήριο δεν τους πίστεψε· κάποιος εκόντειψε μάλιστα να πάει μέσα, κι εκείνος· και με καταδίκασε είκοσι χρόνια. Μια ζωή!...

— Ας είμαι φχαριστημένος, είπε ο Πέτρος· ως να σπαρθεί το στάρι και να ωριμάσει, θα 'μαι πάλε στο σπίτι μου και θα ξανάβρω τη γυναίκα μου!... Και το χωριό μου θα μ' αγαπάει, γιατί βέβαια κλητήρας με ορδινιές* δε θα το ξαναπατήσει!... Κι όταν βγω, αδέρφια, με το καλό από τη φυλακή, κάθε φορά που θα σμίγω μ' έναν από σας, θα του κάνω το γιώμα! Και κρασί όσο θέλει!...

— Στοιχηματίζω, είπε πάλε χλευαστικά ο επιζωήτης, πως είσαι κάποιος νοικοκύρης του χωριού σου, φρόνιμος κι ήσυχος! Ούτε συ δε μου παίρνεις τα πρωτεία πόχω εδώ μέσα· εμέ τ' όνομά μου ακούεται σε καλόν κόσμο· και δύσκολα θα λησμονηθεί!... Πώς σε λένε;

— Πέτρο Πέπονα!

— Κι από πού είσαι;

Είπε τ' όνομα του χωριού του κι εκοίταξε προς το κελί του Τουρκόγιαννου, που τώρα ήταν καθισμένος στο κατώφλι του, κι εμιλούσε μ' έναν νέο ανήλικο ακόμη, καθισμένον και κείνον κατά γης μπροστά του, και του 'λεγε.

— ... Γιατί στον κόσμο δεν μπορεί να 'ναι ευτυχημένοι παρά ή εκείνοι που κάνουν το καλό, ή εκείνοι που όταν αμαρτήσουν αληθινά μετανιώνουν. Γιατί η ψυχή και του κακού του ανθρώπου, βαστάει μία θεϊκιά αχτίδα, που τήνε φωτίζει· είναι πλάσμα Θεού ως κι αυτή. Και η θεϊκιά εκείνη αχτίδα είναι η καλοσύνη. Κι όταν ο νους δεν εξουσιάζει την ψυχή μάλιστα την ώρα που θα πέσει ο άνθρωπος στον ύπνο τότε κυριεύει εκείνη η καλοσύνη, κι η συνείδηση τον ελέγχει για την κακία του. Παρόμοια θα 'ναι και η φοβερή ώρα του θανάτου, όταν για το φονιά παίρνει ο Χάρος την όψη του σκοτωμένου. Και παρόμοια, όταν οι άνθρωποι κρύβουμε στην καρδιά κάποια λύπη βαριά και μεγάλη, όσο ο νους εξουσιάζει στον ξύπνο, μας φαίνεται αυτή η λύπη λησμονημένη και νεκρή, μα τη στιγμή που μας κλει τα μάτια ο ύπνος, ανασταίνεται μέσα μας και μας χαλάει την ανάπαψη!

Και ο νέος τον άκουε προσεχτικά, τον εκοίταζε με τρυφερό βλέμμα και τα μάτια του εδάκρυζαν.

Κι ο Πέτρος άκουε από μακριά τη γνωστή φωνή, εκοίταξε αθέλητα το χέρι του, άνοιξε τα μάτια του, έχασε το χρώμα του κι ερώτησε, ελπίζοντας πως δεν ήταν εκείνος, γιατί δεν τον είχε ιδεί ακόμη με κομμένα μαλλιά και με ξυρισμένα τ' αριά του γένια.

— Ποιος είναι αυτός;
— Ο Άις-Γιάννης ο Τουρκόγιαννος, του 'πε ένας κατάδικος.
— Όλο από αυτά λέει όλη μέρα! είπε χλευαστικά ο επιζωήτης. Είναι ζουρός για δέσιο, και δεν ξέρει κανείς γιατί τον αφήνουνε ως τώρα εδώ μέσα. Λέει πως δεν έκαμε τίποτα' και μας σκοτίζει όλη μέρα το κεφάλι όλο θεολογίες, θεολογίες και δος του θεολογίες! Δεν ξέρει κανείς τι είναι εδώ: Εκκλησία ή φυλακή; Κι εστραβοκοίταξε τον Τουρκόγιαννο κι εγέλασε.
— Είναι από το χωριό σου, είπε ένας άλλος.
— Πες μας εσύ, είπε ένας άλλος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;
Ο Πέτρος δεν του αποκρίθηκε' τώρα είχε συνέρθει από την ταραχή του και σοβαρός είπε σα ν' απαντούσε στα λόγια του Τουρκόγιαννου.
— Υπάρχει στον κόσμο κι άλλη ευτυχία, κι αυτή είναι η αληθινή: του ανθρώπου που εξουσιάζει' εκείνος υποτάζει την τύχη του, η θέλησή του γίνεται και νικάει όλα τα εμπόδια. Κι εκοίταξε ολόγυρά του τους ανθρώπους που τον άκουαν μ' ένα χαμόγελο και ξανάπε.
— Τι θα 'μouνα εγώ, αν δεν ήμουνα τέτοιος; Το κλωτσοσκούφι της τύχης! Κι αντ'ίς, τώρα έχω χτήμα, έχω γυναίκα, θα κάμω και παιδιά' κι ο κόσμος με μακαρίζει' τώρα με σέβεται κιόλας, σας το 'πα!
— Κι είσαι ευτυχισμένος; τον ερώτησε κάποιος.
— Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος' εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;
Ο Πέτρος ξανακοίταξε ανήσυχος το χέρι του.
— Και θα πάρεις τα καλά σου στον άλλο κόσμο; του 'πε ο άλλος.
— Στον άλλον κόσμο! επεργέλασε ο επιζωήτης κοιτάζοντάς τον θυμωμένος.
— Πες μας, ξανάπε του Πέτρου ο άλλος.
— Έχει δίκιο ο Πέτρος, είπε ο επιζωήτης' αλλά πρέπει κανείς να τα καταφέρνει! Εμέ η τύχη μ' εκυνήγησε και λίγο έλειψε να μου πέσει το κεφάλι! Κι εφώναξε.
— Αι-Γιάννη Τουρκόγιαννε, έλα δω' ήρθε κάποιος από το χωριό σου.
Κι ο Τουρκόγιαννος εγύρισε το κεφάλι σα να 'βγαινε από ένα βαθύ όνειρο, εκοίταξε πρώτα τον επιζωήτη, εκάρφωσε έπειτα το βλέμμα του στα μάτια του Πέτρου, που εκατέβασε αμέσως τα βλέφαρα, άλλαξε πολλές φορές χρώμα κι αναστενάζοντας ξαναμπήκε στο κελί του.
Κι ο Πέτρος επάνιασε' έστριψε το μαύρο μουστάκι του κι έμενε σιωπηλός για πολλήώρα.
— Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; γιατί δε μας αποκρίνεσαι;
Κι ο Πέτρος είπε τώρα ζυγίζοντας τα λόγια του και σα φοβισμένος μην επροδινόντου.
— Δεν το ξέρω! Ήτανε πάντα μπόδιο στο δρόμο μου, επαραφύλαγε τη Μαργαρίτα, τη γυναίκα του σκοτωμένου' κι ήταν πανταχού παρών κι εγώ την αγαπούσα τη Μαργαρίτα, ήμουνα παθιασμένος με τη Μαργαρίτα, κι είχε μαλλιάσει η καρδιά μου. Σήμερα είναι γυναίκα μου' καλά ο άντρας της, μα κι αυτός! Κι η Μαργαρίτα δε μου ερχότανε' κι εγώ ιδρώνα αίμα... Κι έπειτα εσκοτώθηκε ο άντρας της' κι έντεσε αυτός' κι εγώ τον εβούλιαξα!... στο δικαστήριο εκόντεψα να τότε στείλω στην κρεμάλα. Μα η Μαργαρίτα λέει πως είναι αθώος και μ' επαίδευε να βρω τρόπο για να βγει από τη φυλακή!...

— Είναι αθώος, είπε ο άλλος.

— Πάμε να του μιλήσεις, είπε ο επιζωήτης και τον έπιασε από το χέρι και τον έσυρε προς το κελί του Τουρκόγιαννου.

Η μικρή πόρτα ήταν ανοιχτή κι αυτός εκαθότουν πάνου στο κρεβάτι του σκεφτικός κι εβαστούσε με τα δύο του χέρια το κεφάλι, σκυμμένος προς τη γη.

— Άι-Γιάννη Τουρκόγιαννε, του φώναξε ο επιζωήτης.

Αυτός εσήκωσε το βλέμμα και λυπημένος κοιτάζε για πολλή ώρα τον Πέτρο:

— Σ' άφηκε, του 'πε αναστενάζοντας, ο Θεός να πέσεις και σ' άλλο κρίμα για να μετανιώσεις και να δοξαστεί τ' όνομά του;

— Εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; ερώτησε ο επιζωήτης.

— Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος κοιτάζοντας πάλε αθέλητα το χέρι του.

— Ω Ιουδά! ανέκραξε ο Τουρκόγιαννος, εσύ ξέρεις που δεν εσκότωσησα, καθώς είναι γραμμένο! και μ' εκυνήγησες, εμένα έναν ορφανόν άνθρωπο, κι ηθέλησες να μ' ανεβάσεις στην κρεμάλα! Τι θα σου 'κανα; Και το χείλι του ξακολούθησε να τρέμει σα να μουρμούριζε ακόμη κάτι.

— Ποιος εσκότωσε! είπε ανυπόμονα ο επιζωήτης.

— Ας το πει! είπε ταραγμένος ο Τουρκόγιαννος· εγώ όχι! Και κοιτάζε πύρα τον Πέτρο και τα χείλη του εκουნიόνταν αδιάκοπα· ήθελε ακόμα να ειπεί κάτι, μα δεν το 'λεγε, σα να εφοβότουν. Τέλος κατέβασε τα μάτια και σιγαλά είπε.

— Κι η Μαργαρίτα; και το μέτωπο του ίδρωσε.

— Είναι γυναίκα μου, του απάντησε αμέσως ο Πέτρος ταραγμένος.

— Ω την επήρες! του 'πε ανατριχιάζοντας, την επήρες; Πώς εμπόρεσες!

Κι ο επιζωήτης είπε ολομεμιάς του Πέτρου μ' ένα άσκημο και δυνατό γέλιο, κοιτάζοντάς τον πρώτα και χτυπώντας του έπειτα τον ώμο.

— Στοιχηματίζω Πέτρο Πέπονα, το κεφάλι μου, που εκόντεψε να πέσει, πως εσύ ο ίδιος εσκότωσης για να πάρεις τη γυναίκα και τον αδικόβαλες.

Ο Τουρκόγιαννος έτρεμε όλος τώρα, ήταν ωχρός, τα μάτια του εδάκρυζαν κι είχε σηκωθεί από το κρεβάτι. Κι ο Πέτρος άκουσε αυτήν τη στιγμή κάτι να του σφίγγει το λάρυγγα, κι αλαλιασμένος κοιτάζε τον έναν κατόπι στον άλλον. Η ψυχή του αναστατώθηκε. Ο νους του δεν μπορούσε πλια να την κυβερνήσει· κι εδιάβηκε με μιας εμπρός του όλο το έγκλημα: ο σφαγμένος Αράθυμος, η νύχτα του φονικού, το καρτέρι στο σκοτάδι, το μαρτύριο του ανθρώπου που 'χε καταδικαστεί με τη δολερή μαρτυρία του, ο γάμος του· κι αυτήν την ώρα άκουσε πάλε μέσα του την ανάγκη να μολογήσει τα πάντα και ν' αλαφραίσει την αποσκληρημένη καρδιά του. Επάλειψε κάμποση ώρα με τον εαυτό του και ο αγώνας εκείνος εξωγραφιζότουν στο πρόσωπό του, που πότε εκοκκίνιζε, πότε εκιτρίνιζε, πότε ίδρωνε, στο φοβισμένο κι αλλόκοτο βλέμμα του, στες φλέβες του λαιμού του που εφούσκωναν, στη δίπλα που 'καναν τα ωχρά του χείλη, στο νευρικό ψηλάφισμα πόκαναν τα δάχτυλά του· το μυστικό τον έπνιγε. Η δύναμη που ήθελε να τότε κάμει να μιλήσει ήταν ακατανίκητη· έκλεισε τα μάτια του που τώρα ήταν θαμπά και μεγάλα, κι είπε του Τουρκόγιαννου.

— Ω συμπάθησε!

Και ζαλισμένος εβάλθηκε να τρέμει σύγκορμος και τα μάτια του εγέμισαν δάκρυα κι έπειτα ένα κλάμα δυνατό τον ετίναξε, κρύος ιδρος τον έλουσε, γίνηκε κατακίτρινος, κι ερώτησε τον εαυτό του πώς θα μπορούσε αμέσως ν' αφανιστεί, για να μη τον βλέπουν οι άνθρωποι οι άλλοι, καταλαβαίνοντας αυτήν τη στιγμή

πως τους είχε αδικήσει όλους με το σκληρό φονικό, κι έκρυψε το πρόσωπό του στα χέρια του κι εσωριάστηκε χάμου. Τώρα πλια δεν μπορούσε καθόλου ν' αντισταθεί σ' εκείνην τη δύναμη που τον έσπρωχνε ακατανίκητη στο χαλασμό του. Κι είπε με ξερή φωνή, μαζεύοντας όσο μπορούσε το κεφάλι μέσα στες πλάτες του.

— Εγώ εσκότωσα! Τη νύχτα στο σκοτάδι του 'χα στήσει καρτέρι! Κι αιστάνθηκε σα να 'βγαινε από μέσα του μια φλόγα, αφήνοντάς του πονεμένα τα σπλάχνα.

Και οι άλλοι κατάδικοι έμειναν ολόγυρά του σα φοβισμένοι από τη φριχτή στιγμή, κι εκοίταζεν ο ένας τον άλλον χλωμοί κι εκείνοι στο πρόσωπο.

Μόνο ο επιζώητης εγελούσε ακόμα με ένα άσκημο χλευαστικό γέλιο κι είπε.

— Μεγάλος δε βαστάχτηκες ως το τέλος!

Κι ο Τουρκόγιαννος είχε βγει τώρα από το κελί του, χαμογελούσε περίτρομος, είχε δακρυσμένα τα μάτια κι έτρεμε μ' όλο το κορμί, παρέτοιμος να βλογήσει τον Πέτρο. Κι άξαφνα έλαμψε μέσα στο νου του η εικόνα της Μαργαρίτας, κι εθυμήθηκε τα ορφανά του Αράθουμου. Κι είπε έπειτα από ώρα με το συνηθισμένον κι ήσυχον τρόπο του.

— Δεν εσκότωσε! Εγώ σας γελούσα!

Κι ο Πέτρος ευρέθηκε με μιας ορθός και τον εσίμωσε κι έπεσε γονατιστός μπροστά του και ξακολούθησε να κλαίει χωρίς να προφέρει λέξη. Μα ο Τουρκόγιαννος ήσυχα πάλε ξανάπε.

— Λέει ψέματα! Εγώ εσκότωσα κι εγώ ετιμωρήθηκα· τόσο καιρό σας γελούσα.

— Απ' όταν εσκότωσα, ξανάπε ο Πέτρος, ο ίσκιος του δε μ' άφηκε γλυκιά στιγμή· μου φανεωνότουν και στον ύπνο, κι εζητούσε δεύτερη φορά να τότε σκοτώσω, αφού είχα πάρει τη Μαργαρίτα, και δεν θέλει ακόμη να με λησμονήσει!

— Λέει ψέματα! Ξανάπε ο Τουρκόγιαννος· εγώ εσκότωσα κι ετιμωρήθηκα.

— Ω συμπάθησε! του ξανάπε ο Πέτρος παρακαλώντας. Θα σου δώσουνε τώρα τη χάρη!

— Και πού να πάω; είπε ο Τουρκόγιαννος αναστενάζοντας· εγώ ένας ορφανός άνθρωπος; Η Μαργαρίτα πρέπει να μη μάθει και να ζήσει ευτυχισμένη μαζί σου, και στον κόσμο δεν έχω πλια τίποτα. Εδώ μέσα για με είναι ο κόσμος· δεν τη θέλω τη χάρη κι εδώ θα πεθάνω, γιατί πονεμένες ψυχές ζητούν παρηγοριά στη μετάνοια!

Αυτήν τη στιγμή ο φύλακας με την ήμερη όψη έκραξε τον Πέτρο.

— Πέτρο Πέποννα, του 'πε· η γυναίκα σου σε ζητεί από τα σίδερα για να σε χαιρετήσει.

Κι ο Τουρκόγιαννος έγειρε το βλέμμα του προς τη σιδερένια πόρτα, εκοίταξε μια στιγμή τη Μαργαρίτα, αναστέναξε κι εμπήκε ξανά κλαίοντας στο κελί του.

επιζώητης: καταδικασμένος σε ισόβια.

διαφεντής: διευθυντής.

η κατηγορία ήταν βαριά: ο Πέτρος εμπόδισε τον κλητήρα που ήρθε με χωροφύλακες να συλλάβει ένα φτωχό χωρικό για χρέη και παρακίνησε και τους άλλους χωρικούς να αντισταθούν.

ορδινιές: διαταγές.